

موضوع:
حدیث: ۱۰۴ (حدیث و رجال: ۸۶)

گروه مخاطب:

تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره کتاب: ۱۲۴۸

مسلسل انتشار: ۲۵۲۰

صافی، لطف الله، ۱۲۹۷ -

الهیات در نهج البلاغه / لطف الله صافی گلپایگانی؛ تهیه بنیاد بین المللی نهج البلاغه. - [ویرایش ۱۲]. قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۵.
۲۷۲ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۱۴۴۸) (حدیث: ۱۰۴. حدیث و رجال: ۸۶)

ISBN 964 - 371 - 863 - 8 - ۴۵۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیها.

Nahj Ol-Balāgha Foundation. Elāhiyyat Dur [Theology in]

ص. ع. به انگلیسی:

Nahj Ol-Balāgha Āyatollah Lārfollāh Šāfi Golpāyegāni

چاپ قبلی: بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۶۱.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - خداشناسی. ۲. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - نقد و تفسیر. ۳. خداشناسی. ۴. خدا - اثبات.
۵. توحید. الف. بنیاد بین المللی نهج البلاغه. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۲۹۷/۹۵۱۵

۲ ص ۴ خ / ۳۸/۰۹ BP

۱۳۸۵

الهیات در نهج البلاغه

ویرایش دوم

آية الله العظمى لطف الله صافي گلپایگانی

تهیه: بنیاد بین المللی نهج البلاغه

بوشهر
۱۳۸۵

- نویسنده: آیه الله العظمی لطف الله صافی گلپایگانی • تهیه: بنیاد بین المللی نهج البلاغه
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی • نوبت چاپ: اول (این ناشر) / ۱۳۸۵
- شمارگان: ۱۵۰۰ • بها: ۴۵۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ✓ دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷، تلفن: ۷۷۴۲۱۵۵-۷، نمابر: ۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۷۷۴۴۴۲۶
- ✓ فروشگاه مرکزی: قم، چهار راه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- ✓ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان فلسطین جنوبی، دست چپ کوچه دوم (پشت)، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۵
- ✓ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهار راه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ✓ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- ✓ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- ✓ نمایندگی های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (فهرست انتهای کتاب)

پست الکترونیک: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت:

<http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- ویراستار: سیروس صدوقی • کنترل ویرایش: سید رضا کلوری • حروفنگاری و صفحه آرایی: دفتر طرح و اجرای کتاب
- اصلاحات حروفنگاری: سید مهدی محسنی و احمد اخلی • نمونه خوانی: جلیل حبیبی و منصوره بخشی
- کنترل نمونه خوانی: ولی قربانی • کنترل فنی صفحه آرایی: سید رضا موسوی منش • نظارت و کنترل: عبدالهادی اشرفی
- طراح جلد: مجید سامان • مسئول تولید: حسین محمدی • پی گیر چاپ: سید رضا محمدی

ناشر

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار.....
۱۳	مقدمه مؤلف.....
۱۹	فصل اول: الهیات.....
۲۰	الهیات در نهج البلاغه.....
۲۶	کلام دانشمند بزرگ اهل سنت.....
۳۲	فصول و مباحث الهیات در نهج البلاغه.....
۳۳	فصل دوم: الله، محور مطالب و مقاصد قرآن و نهج البلاغه.....
۳۳	بخش اول: جهان بینی اسلامی در نهج البلاغه.....
۳۶	در نهج البلاغه.....
۳۶	محور بحث.....
۴۲	تحقیق مهم.....
۴۷	معنای تطبیقی «اله» و الوهیت.....
۵۱	تحقیق در کلمه «الله».....
۵۲	تذکر لازم.....
۵۳	براهین و ادله اثبات وجود خدا در نهج البلاغه.....
۶۱	ادله ای چند بر اثبات وجود خدا.....
۶۲	● تقریر اول:.....
۷۳	● تقریر دوم:.....
۸۴	قانون صُدفه.....
۸۵	یک اشکال و پاسخ آن.....
۹۱	برهان عنایت و قصد.....

۹۷	چگونگی استدلال بر وجود خدا در نهج البلاغه
۱۰۲	برهان وجود
۱۰۳	تقریر دلیل وجود
۱۰۶	برهان قصد و عنایت و نظام و تناسب
۱۲۷	برهان تفسیر و خلق و حدوث و فعل
۱۲۷	● تقریر اول:
۱۲۸	● تقریر دوم:
۱۳۱	● تقریر سوم:
۱۳۴	● تقریر چهارم:
۱۳۶	● تقریر پنجم:
۱۳۷	سه راه دیگر خداشناسی در نهج البلاغه
۱۳۸	● دلیل اول:
۱۴۲	● دلیل دوم:
۱۴۳	۱. فسخ عزیمتها:
۱۴۳	۲. باز شدن گرهها (حل العقود):
۱۴۵	۳. شکسته شدن همتها (نقض الهمم):
۱۴۷	بخش دوم: ناتوانی اندیشه‌ها از شناخت حقیقت خدا
۱۶۵	فصل سوم: توحید و جنبه‌های مختلف آن
۱۷۰	مطلب اول: توحید ذاتی
۱۷۱	شبهه ابن کمونه
۱۷۲	جواب شبهه ابن کمونه
۱۷۶	تذکر نکته‌ای مهم
۱۷۸	برهان فرجه
۱۸۰	برهان تمنع
۱۸۱	مطلب دوم: توحید صفاتی و افعالی
۱۸۳	تذکر یک مطلب مهم
۱۸۸	مطلب سوم: بساطت ذات باری و نفی ترکیب

۱۸۹	بحث توحید در عبادت
۱۹۲	مطلب چهارم: معنا و مفهوم عبادت و پرستش خدا
۱۹۳	اولین معنای عبادت
۲۰۷	رفع یک اشکال
۲۱۲	بررسی و رفع اشکال دیگر
۲۱۵	دومین معنای عبادت
۲۱۹	تذکر نکته‌ای دیگر
۲۲۴	رفع توهم و ردّ تهمت
۲۲۹	عبادت از سیاست و نظام حکومت جدا نیست
۲۳۳	سومین معنای عبادت
۲۳۳	دلیل اختصاص عبادت به خدا
۲۳۵	آیات قرآن مجید
۲۳۵	آیات در معنی اول
۲۴۰	تذکر
۲۴۰	آیات در معنی دوم
۲۴۳	آیات در معنی سوم و معانی دیگر
۲۴۶	آیات دیگر
۲۴۹	فصل چهارم: ادله توحید ذاتی در نهج البلاغه
۲۵۰	تذکر لازم
۲۵۴	نتیجه
۲۵۵	رفع یک توهم
۲۵۹	فصل پنجم: توحید صفاتی و افعالی در نهج البلاغه
۲۶۸	توحید به معنی بساطت ذات باری و نفی ترکیب
۲۷۰	توحید عبادت و طاعت
۲۷۹	فصل ششم: صفات ثبوتیه در نهج البلاغه
۲۸۹	فصل هفتم: علم خدا در نهج البلاغه
۲۹۴	ادله سمعی در قرآن مجید

۲۹۷	ادله سمعی در نهج البلاغه
۳۰۳	فصل هشتم: قدرت خدا در نهج البلاغه
۳۰۹	فصل نهم: صفات سلطنتیه در نهج البلاغه
۳۲۷	فصل دهم: صفات و اسماء خدا در نهج البلاغه
۳۵۵	فصل یازدهم: ادله صفات و اسماء در نهج البلاغه
۳۵۹	اقامة برهیان
۳۶۵	فصل دوازدهم: نفی معانی و احوال و صفات و غیبت صفات در نهج البلاغه
۳۷۵	فصل سیزدهم: عدل الهی در نهج البلاغه
۳۷۷	قرآن مجید و نهج البلاغه
۳۷۷	آیات قرآن مجید
۳۷۹	گفتار نهج البلاغه
۳۸۳	فصل چهاردهم: سنن تکوینی الهی در نهج البلاغه
۳۹۵	فصل پانزدهم: عنایت الهیه به هدایت انسانها با بعث انبیا و تعیین حجج در نهج البلاغه
۴۰۵	فصل شانزدهم: عنایت کبرای الهی به بعث خاتم الانبیاء و نزول قرآن و شرایع اسلام در نهج البلاغه
	فصل هفدهم: سنن الهی در تشریعیات و حکمت آنها و اهداف تشریعی الهی در نهج البلاغه
۴۲۹	
۴۴۷	پایان و عذر تقصیر
۴۴۹	فهرست‌ها
۴۵۱	آیات
۴۵۶	روایات
۴۶۲	اسامی معصومان علیهم السلام
۴۶۳	اعلام
۴۶۶	گروه‌ها، فرقه‌ها، مذاهب و ادیان
۴۶۷	مکان‌ها
۴۶۸	اشعار
۴۷۱	کتاب‌ها

پیشگفتار

بی‌شک نخستین و والاترین هدف مکتبهای الهی و برنامه‌های مقدس پیامبران به ویژه حضرت ختمی مرتبت صلوات‌الله علیه مسأله توحید و شناخت آفریدگار جهان بوده است.

معرفت خداوند، علاوه بر ایجاد تکامل انسانی و معنوی و اتصال موجود خاکی به عالم علوی، خود ضامن سعادت اجتماعی و برقراری نظام عالی زندگی است و کلید رمزی است که جامعه ایده‌آل انسانی در پرتو آن می‌تواند به وجود آید، شاید هم طرح مدینه فاضله افلاطون و دیگر فلاسفه و مربیان بشری، نسیمی برخاسته از این وادی بوده باشد.

در قرآن کریم، سخنان پیامبر اکرم و ائمه هدی علیهم‌السلام بر موضوع خداشناسی بسیار تکیه شده و با بیانها و روشهای گوناگون، مردم را در جریان شناخت آفریدگار جهان هستی و جلوه‌های زیبا و عرفانی آن قرار داده‌اند.

تدبیر در آیات قرآن و احادیث معصومین علیهم‌السلام این حقیقت را روشن می‌سازد که اساس تربیت اسلامی، بر تکیه‌گاه محکم شناخت راستین آفریدگار استوار است و اصولاً ریشه‌های انحرافات و مفاسد اخلاق و دیگر ابتلائات جوامع بشری، ناشی از بی‌اعتقادی و نشناختن خداوند متعال می‌باشد.

امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام که ممتازترین شاگرد مکتب وحی و پیامبر است، در کلماتش که الهام گرفته از کتاب خداست، در این باره بارها سخن داده و در بُعد خاص

بشری، عالی‌ترین درسهای خداشناسی را القا فرموده است.

هیئت علمی «بنیاد بین‌المللی نهج البلاغه» که تفسیر موضوعی نهج البلاغه را در رأس همه کارهای خود قرار داده است، علاوه بر تلاش علمی خود، از دیگر محققان و نویسندگان متعهد کمک گرفته است تا بتواند ابعاد وسیع معارف اسلامی را از نهج البلاغه استخراج کند و به جامعه اسلامی تقدیم دارد.

کتابی که هم‌اکنون ملاحظه می‌فرمایید نوشته حضرت آیه‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی دامت برکاته از مفاخر حوزه‌های علمیه می‌باشد که ضمن تشکر و سپاس از لطف و بزرگواری ایشان که همواره مؤید و مشوق بنیاد بوده‌اند، اجازه بررسی و فرصت بحث و تبادل نظر و ویرایش علمی و ادبی را به هیئت علمی صادر فرمودند.

باشد که مطالعه این اثر ارزشمند راههای نورانی نهج البلاغه را به دلهای شیفتگان معارف علوی، بتاباند.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

«بنیاد بین‌المللی نهج البلاغه»

۱۳ رجب المرجب ۱۴۲۵ هجری قمری

۹ شهریور ۱۳۸۳ هجری شمسی

مقدمه مؤلف

نحمدك اللهم يا من مننت علينا بالإسلام، و جعلتنا من أمة سيد رسلك خير الأنام، و أكرمنا بالتمسك بولاية وصيه أمير المؤمنين و أولاده الكرام، و نصلى و نسلّم عليهم مادام النور يكشف الظلام.

شاید برخی از خوانندگان عزیز آگاه باشند کتابی پیرامون نهج البلاغه و برخی از مطالب آن با شرکت گروهی از اهل نظر و تحقیق زیر نظر بنیاد بین المللی نهج البلاغه در دست تألیف است که توفیق نویسندگان و دست اندرکاران آن، خدمت ارزنده‌ای به معارف، و راهنمایی نسل معاصر به حقایق و فرهنگ و علوم اسلامی خواهد بود.

از این جانب نیز دعوت شد که پیرامون یکی از موضوعات، مقاله‌ای تقدیم کنم که به علت اهمیت موضوع و عدم قابلیت خود، از قبول آن با وجود اصرار و دعوت مکرر، خودداری کردم.

حقیر با توجه به عجز و قصوری که دارم، جسارت ورود در این امر بزرگ را نداشتم و واقعاً دور از ادب می‌دیدم که در این میدان وسیع و بیکرانه‌ای که تهمتنان و پهلوانان، توانایی عرض وجود ندارند، ضعیفی چون من قدم گذارد. نهج البلاغه را با آن الفاظ و کلمات اعجاز‌آمیز و مطالب و مضامین بلند و حقایق متعالی در رشته‌های مختلف علمی و دینی و عمیق‌ترین مباحث فلسفی و الهی و با آن برنامه‌ها و هدایتهای بی‌نظیر اجتماعی، سیاسی،

حکومتی، اخلاقی و صلح و جنگ که پس از کلام خدا و گفتار رسول اکرم ﷺ مافوق گفتار تمام فلاسفه و هر گوینده‌ای است، در عرش اعلیٰ می‌دیدم و خود را در خاک مسکنت و فقر علمی و نیازمندی. پس به جای اینکه قدمی برای قبول این دعوت به پیش گذارم، هزاران فرسنگ عقب می‌نشینم. من کجا و هوس پرواز در آسمان بلند اندیشه‌های تابناک علی کجا؟ من کجا و ارتباط با کتابی که هرچه توسن اندیشه محققان و متفکران تندتر می‌رود، کرانه آن دورتر به نظر می‌رسد و بر وسعتش افزوده می‌شود، کجا؟!

این چه کتابی است که حقایق و معانی متعالیش پایان نمی‌پذیرد و هرچه بگویند و بنویسند باز هم پیرامون آن ناگفته‌ها بسیار است و در هر دوره و هر عصر به گونه‌ای دیگر جلوه دارد و خردمندان روشن ضمیر و دانشمندان زحمت‌کشیده را به مبانی و حقایق دیگر جلب می‌کند؟!

الله اکبر از غیب وجود علی ﷺ که منبع این حقایق و درکهای متعالی است! الله اکبر از زبان گویا و بیان رسا و شیوایش که این حقایق نامتناهی را در قالب الفاظ و کلمات و حروف متناهی به گوش بشریت می‌خواند و رمز ﴿إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾^۱ را آشکار می‌سازد و معنی ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا﴾^۲ و مصداق ﴿وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ﴾^۳ را نشان می‌دهد.

هرگز نه فقط ضعیفانی چون مرا یارای نزدیک شدن به قلۀ شامخ مقاصد علی نیست بلکه دانشمندان و متفکران بزرگ که سالها در این وادی اسب تلاش و کوشش و طلب رانده و شب و روزشان را با نهج البلاغه گذرانده و به تفکر و تأمل در آن پرداخته‌اند، عجز خود را از وصول به آن بیشتر درک کرده‌اند.

۱. بقره (۲) آیه ۳۰.

۲. فاطر (۳۵) آیه ۳۲.

۳. رعد (۱۳) آیه ۴۳.

پس چه باید کرد و چه باید گفت و نوشت؟ آیا نباید قلم به دست گرفت و زبان باز کرد و سخنی گفت چون مقال و کلامی درخور این موقف متعالی نیست، یا اینکه باید گفت و نوشت و در زمره و گروه خریداران یوسف نشست پس شایسته آن است که هر کس به گمان خود قطره‌ای از این اقیانوس بیکران بردارد یا دانه‌ای از این خرمن بی حد و حصر برگیرد و آن را در معرض نظر دیگران قرار دهد تا با بررسی آن، از آن استفاده نموده و بهره‌مند شوند.

بالآخره آنان که در نهج البلاغه مطالعه و مراجعه دارند، آشنایی و ارتباطی با این کتاب عظیم پیدا کرده‌اند که دیگران ندارند. پس آیا بهتر نیست همین آشنایی و ارتباطی را که در حد معرفت و سرمایه علمی خودشان حاصل کرده‌اند، در اختیار دیگران بگذارند تا آنان نیز معلومات و تحقیقات خود را بر آن بیفزایند و به طور جمعی و با همکاری یکدیگر به سوی مقاصد نهج البلاغه سفر کنند؟ یقیناً این بهتر است.

بنابراین، این ناچیز نیز به خود جرأت داد و از خداوند تعالی استخاره نمود و از موقع رفیع ولایت حضرت مولی‌العلی، ضمن عرض معذرت‌های شایان، استجازه کرد که موروار، ران ملخی را به درگاه چاکران آن سلیمان ملک ولایت هدیه نماید و «ان الهدایا علی مقدار مهدیها».

چرا بحث الهیات را انتخاب کردم

البته از میان بحث‌هایی که مطرح شده بود، مباحث متعددی با اشتغالات فعلی این جانب و تحقیقاتی که در آن رشته‌ها دارم، مناسب‌تر بود و چه بسا آن مباحث را جامع‌تر و کامل‌تر می‌نگاشتم چرا که در آن زمینه‌ها نوشته‌هایی دارم، ولی چون آن مباحث را قبلاً انتخاب کرده بودند، من بحث «الهیات در نهج البلاغه» را با اینکه اهمیت آن از تمام مباحث بیشتر، و احتمال اشتباه و خطا

در آن عظیم‌تر و خطرناک‌تر است، برای بررسی و تحقیق برگزیدم. بدیهی است عجز و ناتوانی کسی چون من در این بحث بسیار حساس علمی و دقیق و وسیع و مفصل و پیچیده به مراتب بیشتر از سایر مباحث است؛ حال تا چه حد از عهده آن برآیم، خدا داناست. فقط از خداوند متعال می‌خواهم که فکر و علم مرا از خطا و لغزش در این مبحث حفظ فرماید، و از دانشمندان تقاضا دارم که هرگونه نقص معنوی و لفظی این مقاله را با قلم اصلاح تکمیل فرمایند. امید است بررسی دانشمندان و فاضلان در آینده، این بحث را زنده‌تر و مایه‌دارتر در معرض افکار عموم بگذارد.

علاوه بر این، نکته مهم دیگری که مرا به نوشتن این بحث تشویق کرد، فایده آن از نظر تقریب بین مذاهب اسلامی و رفع اختلاف و ایجاد اتفاق و تفاهم بود که همواره آن را در نظر داشته و در نوشته‌هایم مثل مع الخطیب فی خطوطه العریضة، امان الامة من الضلال و الاختلاف، و صوت الحق و دعوة الصّدق زیانهای اختلاف و راههای تقریب و حصول اتحاد را تذکر داده‌ام. در اینجا هم اگر تعصب را کنار نهمیم و منصفانه بررسی کنیم، این فایده بزرگ حاصل می‌شود، زیرا از مهم‌ترین نکته‌های حساسی که به شهادت تاریخ باعث فتنه‌ها و خونریزی‌ها و جنگ‌ها، و دستاویز سیاست‌ها گردید و منجر به ضعف مسلمین و تشتت و تفرّق و مذاهب مختلف شد و تا امروز هم باقی است و اشاعره و معتزله را سرگرم جدال و نزاع و تکفیر یکدیگر کرد، مسائل مربوط به الهیات و صفات خدا مثل عدل و کلام و علم، و نفی تشبیه و جسمیت و محل و تناهی، و معنی سمع و بصر و ید و عین و جنب و سایر مطالبی است که در آن اختلاف واقع شد و طرفین را به تکفیر و تفسیق و تحمیق یکدیگر واداشت.

در این منازعات و مجادلات بی‌شک کلام امیرالمؤمنین علیه السلام بهترین حاکم و قاطع‌ترین وسیله حلّ اختلاف است و اگر همه به آن حضرت رجوع نمایند،

جایی برای اختلاف و کشمکش باقی نخواهد ماند زیرا پیروی از علی علیه السلام به اتفاق فریقین، موجب نجات و رستگاری است و کسی از اشاعره و حنابله و معتزله و سلفیه و غیر از ایشان نیست که بتواند آن حضرت را در مذهبی که در الهیات و تفسیر و شرح آیات قرآن و معانی اسماء و صفات داشته است، به خطا نسبت دهد و او را در عقایدش - العیاذ بالله - بر طریق باطل بداند.

پس چه بهتر که فرصت را غنیمت شمرده، با همه فرقی اسلامی برادرانه به سوی کلام علی علیه السلام برویم و به او بگرویم و از آن حضرت فراگیریم، و بجاست که این مثل را که ابن ابی الحدید در ضمن شرح خطبه اشباح (خطبه ۹۰) گفته و سپس به بیان فضیلت و مدح علی علیه السلام پرداخته است، ما نیز بگوییم که: «اذ جاء نهر الله بطل نهر معقل». وقتی علی علیه السلام در الهیات و مباحث توحیدی سخن رانده و حقایق را روشن فرموده باشد و وقتی نهج البلاغه در اختیار مسلمین باشد، جای مراجعه به حسن بصری و واصل بن عطاء و ابوالحسن اشعری و امام الحرمین و ابوبکر باقلانی و اسفراینی و ابن تیمیه و ابن قیم و دیگران نیست که: «اذ جاء نهر الله بطل نهر معقل».

اگر مسلمانان همان حدیث ثقلین متواتر را گرفته بودند و سیاستهای حکام، آنها را از اخذ علم از علی علیه السلام و سایر اهل بیت باز نداشته بود، علم کلام با این همه مجادلات خودرأیان بی معرفت، عریض و طویل نمی شد و عقاید سخیف غیر معقول نسبت به خدا و ماوراء الطبیعه در میان مسلمین پدید نمی آمد. اینکه که آن سیاستها تا حدی از بین رفته و یا از اهمیت افتاده سزاوار است مسلمانان پس از چهارده قرن از علوم اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله منتفع شوند و الهیات را از مکتب علی علیه السلام بیاموزند. عجب است از شارح نهج البلاغه شیخ محمد عبده که با اینکه نهج البلاغه را قطعی الصدور از علی علیه السلام می داند، در رساله «توحید»ش از آن حضرت اقتباس نکرده و در موارد متعدد همان اشتباهات و مجادلات گذشتگان را تکرار نموده است، و جای تأسف است که

در این عصر هم فرقه‌ای به نام وهابی که بر اساس سیاست نفتی استعمارگران انگلیسی در حرمین و عربستان حکومت یافته‌اند و فعلاً بر اساس سیاست استعمار، آمریکا از آن محافظت می‌نماید، همان سخنان نامعقول مجسمه را در الهیات با اصرار هر چه تمام‌تر عنوان می‌کنند و جمال زیبای توحید و معارف الهی اسلامی را با سخنان نامعقول خود برعکس جلوه می‌دهند و ضمن عقاید فاسد خویش، یهودیت و مسیحیت کنونی را ترویج می‌کنند و اعتراضات معقولی را که مسلمانان به یهود و نصاری داشتند، به خود متوجه می‌سازند. به نظر من این بزرگ‌ترین خطری است که از جانب وهابیه جامعه مسلمین و عقاید فطری و منطقی و قابل باور آنها را تهدید می‌کند. یعنی اگر کسی در دنیا عقاید اسلامی را از چشم یک وهابی ببیند که در تجسم خدا اصرار دارد و در الفاظ و ظواهر کتاب و سنت، غیرعرفی‌ترین جمود را به کار می‌گیرد و خدا را صاحب تمام اعضا و جوارح می‌خواند، منظری بسیار خرافی و غیرمعقول خواهد دید.

